

ТЕМА 7. СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА Й СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗА УМОВ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

1. Особливості формування соціальної орієнтації державних фінансів.
2. Форми й методи соціального захисту.
3. Видатки на соціальний захист населення.
4. Пенсійне забезпечення.
5. Соціальне страхування й перерозподіл прибутків.
6. Державна допомога сім'ям з дітьми та сімейна політика.
7. Порядок фінансування освіти.
8. Фінансування витрат на культуру та мистецтво.
9. Фінансування закладів охорони здоров'я, фізичної культури та спорту.

1. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ

Впродовж тривалого часу в Україні мало місце значне зростання видатків на соціальні цілі. Це відноситься практично до всіх категорій витрат. Вони здійснювались без належної координації й багато в чому на старих принципах, що неминуче призвело до недостатньо ефективного використання коштів. Подальше збільшення видатків на соціальні цілі не може бути здійснено на старих засадах, бо неминуче призведе до загострення бюджетної й політичної кризи. Суспільство стоїть перед необхідністю проведення інституціональних реформ з фінансового забезпечення соціальної сфери.

Соціальна політика є дуже важливою складовою частиною бюджетної політики для забезпечення соціальної єдності, політичної стабільності і економічного прогресу, а соціальне забезпечення є важливим чинником для формування ринку праці.

Послуги із соціального захисту населення можна поділити на такі види.

1. Загальні системи: пенсійне страхування, страхування на випадок безробіття, від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, державна допомога сім'ям з дітьми, соціальний захист інвалідів.
2. Спеціальні системи: соціальний захист ветеранів війни, ветеранів праці, осіб, які постраждали від Чорнобильської катастрофи, соціальний захист державних службовців, військових та членів їх сімей.
3. Послуги роботодавців: виплата відшкодувань, додаткове пенсійне, соціальне забезпечення. Послуги благодійних та релігійних організацій.

Соціально орієнтована змішана економіка потребує створення адекватної *системи соціального захисту*, яка повинна ґрунтуватись на базових принципах соціальної стабільності й соціальної відповідальності.

Розвиток соціального сектору означає перш за все перебудову галузей, організацій і установ, які забезпечують соціальні потреби. Це перш за все

перебудова системи освіти, медичного обслуговування, соціального забезпечення, житлово-комунального господарства.

Механізми соціального захисту передбачають посилення адресності соціальної допомоги, удосконалення системи соціального страхування, включаючи системи пенсійного забезпечення.

Розвиток системи соціального захисту, що супроводжує підвищення ефективності економіки, здійснюється в трьох напрямках.

1. Розширення соціальної сфери. Спочатку система соціального захисту пропонувала захист тільки від обмеженого кола соціальних ризиків, з часом вона стала включати все більше їх число.

2. Збільшення складу соціально захищених груп населення. Історично на перших етапах система соціального захисту охоплювала лише осіб найманої праці, потім вона стала поширюватися й на інші, гостро потребуючі захисту групи населення (наприклад, інвалідів, ремісників тощо).

3. Збільшення числа й підвищення якості соціальних послуг. Спочатку кількість соціальних послуг була дуже обмеженою. З ростом економічного потенціалу держави стало можливим поступово підвищити якість і рівень соціального обслуговування.

Навіть при однаковому рівні економічного потенціалу питома вага фінансових ресурсів, що направляється державою на соціальні цілі, суттєво відрізняється і залежить від обраної моделі розвитку й конверсії економіки. У загальному випадку **джерела фінансування соціальної сфери формуються двома способами: по-перше, за рахунок загальних податкових надходжень, по-друге, за допомогою цільових внесків – зборів до соціальних фондів.** Виходячи із джерел фінансування, соціальне забезпечення можна розділити на соціальне страхування й соціальну допомогу.

Соціальне страхування – це система грошових виплат, яка організується державою на основі обов'язкових цільових страхових внесків. Основні види соціального страхування: за безробіттям, за непрацездатністю, вагітністю й родам, за старістю, у зв'язку з інвалідністю, у випадку втрати годувальника, а також медичне страхування. Виплати за соціальним страхуванням співвідносяться із заробітком; вони виплачуються у вигляді відсотку від попереднього заробітку. Ті люди, заробіток яких був вищим, отримують більш високі страхові виплати.

Соціальна допомога – діяльність з надання різноманітних соціальних виплат особам, які знаходяться в скрутному становищі й не мають права на використання вимогам із фондів соціального страхування.

Сьогодні все частіше використовується термін «система соціальної підтримки». Він був введений, щоб підкреслити особливості функціонування системи соціального забезпечення в суспільствах, що переживають економічну трансформацію. У цих умовах зростає безробіття й бідність, тому перед програмами регулювання доходів населення на перший план ставиться завдання забезпечення всіх верств населення гарантованим мінімальним доходом.

Соціальна підтримка включає програми з надання допомоги громадянам, які опинились у скрутному соціальному становищі у зв'язку з неможливістю мати дохід, вищий за прожитковий мінімум або поза національної межі бідності.

Термін "соціальна підтримка" трактується, як правило, дуже широко: від програм системи соціального забезпечення до неформальної соціальної підтримки на регіональному й міжнародному рівнях.

Часто використовують термін *«розвиток людських ресурсів»*. До нього відносять програми щодо забезпечення зайнятості населення, фінансування освіти, охорони здоров'я, задоволення культурних потреб населення.

Забезпечення мінімальних соціальних стандартів – це заходи уряду щодо створення всім громадянам країни можливості отримувати деякі види соціальних послуг і мінімальний обсяг соціальних благ незалежно від їх участі у виробничій діяльності.

Фінансування бюджетних установ здійснюється на основі *кошторисного фінансування*, яке полягає у виділенні бюджетних асигнувань на основі спеціального розрахункового документу – кошторису. Визначення обсягів фінансування бюджетної установи ґрунтується на:

- показниках, що характеризують кількісні параметри профільної діяльності бюджетної установи:
- нормативах видатків у розрахунку на певний кількісний показник.

2. ФОРМИ Й МЕТОДИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Кардинальні зміни у фінансуванні й розвитку соціальної сфери при наявності жорстких бюджетних обмежень можливі лише за умови поступового введення нових механізмів функціонування соціального сектору залежно від створення відповідних економічних умов. Як було сказано раніше, розрізняються дві основні форми соціального захисту: соціальне страхування й соціальна допомога.

Характерною рисою *соціального страхування* є тісний взаємозв'язок між страховими внесками й обсягами соціальних послуг, що надаються. Тим самим принцип страхування, що застосовується як в приватних страхових компаніях, так і в системі державного соціального страхування, в найбільшій мірі відповідає ринковим принципам справедливості: винагорода відповідно до особистого вкладу й відповідальності. Соціальне страхування знижує негативні наслідки соціальних ризиків.

Соціальний ризик полягає в раптовому виникненні в суспільстві таких обставин, що наносять суттєву шкоду багатьом особам одночасно. Змістом соціального страхування є об'єднання ризиків. Залежно від настання страхового випадку незастрахована людина втрачає або все, або нічого. Застрахований же свідомо втрачає свій внесок, але при відомій вірогідності настання страхового випадку об'єднання ризиків дозволяє постраждалому в більшій або в меншій мірі відшкодувати свої збитки. У розвинених країнах світу широке розповсюдження набуло як приватне, так і державне

страхування. Чим же пояснюється необхідність державного страхування? По-перше, природа деяких соціальних ризиків така, що має місце велика реальність настання страхового випадку для великої кількості населення. Так, наприклад, при масовому безробітті приватна компанія не в змозі виплатити страховку всім постраждалим. По-друге, людям властивий різний ступінь прийняття чи неприйняття ризику. Природа окремих соціальних ризиків така, що кожна окрема особа не усвідомлює реальності загрози для себе особисто. Приватна страхова компанія не зможе їх залучити як страхувальників, в кінцевому випадку постраждає суспільство.

У даному випадку спостерігаються "вади ринку" щодо недовиробництва страхових послуг, які може компенсувати тільки держава. По-перше, вона несе відповідальність за стан речей у суспільстві, по-друге, вона має значно більші властиві їй фінансові можливості. Крім того, за окремими видам соціальних ризиків вона в змозі зробити страхування обов'язковим, примусовим, тобто фактично податковим. Подібне недоступне ні для однієї приватної компанії.

Для розвинених країн світу загальноприйнятим є обов'язкове страхування на випадок безробіття, непрацездатності (тимчасової і постійної), настання старості. Державне страхування за умов ринку поєднується з індивідуальним і колективним (за рахунок коштів підприємств) приватним страхуванням. Індивідуальне відкладання грошей "на чорний день" було раніше основним, але менш ефективним способом запобігання ризикам.

Слід мати на увазі, що за допомогою страхування неможливо вирішити цілий ряд суспільних проблем: послаблення соціальних наслідків масової бідності, інвалідності від народження тощо. У цих випадках страхування звичайно поєднується із соціальною допомогою. Між соціальним страхуванням і соціальною допомогою існує та принципова різниця, що в першому випадку стимулюється індивідуальне накопичення й ефективна праця, є залежність розміру допомоги від вкладу в суспільні фонди, а в другому – можливі утриманські тенденції. Але треба мати на увазі, що існує ряд проблем, які можна вирішити з використанням як страхування, так і соціальної допомоги. Перевагу за інших рівних умов слід віддавати страхуванню, але при цьому враховуються конкретні особливості кожної країни.

Соціальна допомога надається з використанням наступних варіантів:

- в однаковому розмірі;
- із врахуванням індивідуальної забезпеченості;
- залежно від величини колишньої заробітної плати або минулих страхових внесків;
- з орієнтацією на потреби одержувача (наприклад, при сплаті вартості медикаментів і медичних послуг ветеранам Великої Вітчизняної війни).

Найбільш простим у організаційному відношенні є встановлення однакового розміру допомоги для всіх, хто її потребує. Цей спосіб виявляється неприйнятним, коли мова йде про відшкодування втраченого

заробітку, бо він сильно коливається у різних людей, та ще й при цьому впливає на зниження мотивації до праці.

На користь врахування індивідуальної забезпеченості громадян при встановленні розміру соціальної допомоги свідчить можливість економного витрачання коштів за рахунок обмеження соціальних виплат забезпеченим верствам населення. Щоправда, перевірка індивідуальної забезпеченості пов'язана з великими адміністративними витратами і обтяжлива для населення за своїми бюрократичними процедурами. Всі системи соціального забезпечення, в основі яких лежить цей принцип, значною мірою залежать від фінансового становища держави.

У зв'язку з реформуванням системи соціального захисту населення виникає питання про **мінімум соціальних гарантій**, які може надати суспільство своїм громадянам. Один із варіантів системи надання соціальної допомоги ставить своїми ключовими умовами офіційно визначену межу бідності та доходи, що нижчі за рівень бідності. По суті ця система являє собою **систему гарантій мінімального рівня доходів** для всіх громадян. Це спроба уряду через систему виплат компенсувати нерівність у доходах до межі бідності. Сьогодні ні одна з країн Східної Європи таку систему не застосовує.

У країнах з транзитивною економікою соціальна допомога не ставить своїм завданням покриття різниці між межею бідності й дійсним рівнем доходів. Для одержання допомоги враховуються й інші критерії. Вони, головним чином, торкаються можливостей отримання доходів. Подібну систему можна назвати **системою оцінки рівня доходів**. Вона не припускає гарантій мінімального доходу на рівні прожиткового мінімуму. Система оцінки рівня доходів існує майже в усіх країнах Східної Європи й колишнього Радянського Союзу.

Суттєве значення має питання про те, в якій мірі треба відшкодовувати втрачений дохід і якою повинна бути величина соціальної допомоги. При вирішенні цієї проблеми використовуються два критерії:

- 1) соціальні гарантії повинні забезпечувати мінімально достатній прожитковий мінімум;
- 2) соціальна справедливість повинна бути узгодженою із соціальною ефективністю: соціальна допомога не повинна породжувати споживацькі тенденції, а, навпаки, орієнтувати людей на працю.

Перший критерій визначає мінімальний рівень, а другий – максимальний рівень соціальної допомоги.

Посилення мотивації до праці в системі пенсійного забезпечення за старістю здійснюється перш за все за рахунок впровадження індивідуальних пенсійних рахунків під майбутню пенсію. Суттєву роль відіграє також обов'язковість участі роботодавців в накопиченні коштів пенсійного забезпечення й узгодження такої участі з тривалістю роботи у даній фірмі.

При наданні соціальної допомоги є досить гострою проблема того, як уникнути антистимулів до праці. Так у США соціальна допомога полягає в піднятті рівня доходів малозабезпечених до мінімально прийнятного рівня.

Така система відповідає принципу соціальної справедливості, але вона містить в собі й антистимули: бажання людини трудитися зменшується. Тому ведуться пошуки модифікації цієї системи. Застосовується, зокрема, механізм негативного податку: ті, хто мають прибутки вище зазначеного рівня, платять позитивні податки, а ті, у кого вони нижчі, – платять негативний податок (тобто отримують кошти від держави). Мінімальна допомога до рівня малозабезпеченості вирішує проблему бідності окремих громадян, але не вирішує інших проблем політики з підтримки сім'ї і народжуваності: допомоги сім'ям з дітьми, тимчасового й прихованого безробіття. За ринкової системи кількість малозабезпечених, працездатних за віком і станом здоров'я, збільшується хоча б тому, що деякі люди вичерпують свої можливості отримання допомоги за безробіттям або ніколи не отримують права на регулярну допомогу. Кращою системою соціального захисту більшість розвинених країн вважають надання своїм громадянам гарантії мінімального рівня споживання, якщо у них немає другого джерела економічної підтримки.

В Україні відповідальність за соціальний захист і соціальне забезпечення несуть місцеві органи влади, оскільки вони можуть краще визначити характер і обсяги необхідної допомоги. Але в умовах дефіциту коштів ці проблеми далекі від свого вирішення.

У рамках *системи соціального обслуговування* надаються такі види соціальних послуг: освітні, медичні, соціально-правові, культурно-побутові тощо.

3. ВИДАТКИ НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ

Стаття 46 Конституції України встановлює, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, за старістю та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення, створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними.

Згідно з функціональною структурою видатків бюджетів України розділ видатків на "Соціальний захист та соціальне забезпечення" включає:

- оплату пенсій та допомоги – компенсаційні витрати у зв'язку з наданням пенсіонерам права безплатного проїзду, пенсій військовослужбовцям Міноборони, прикордонних військ, національної гвардії, служби безпеки;
- оплату пільг ветеранам війни і праці;
- фінансування допомоги сім'ям з дітьми;
- інші види соціальної допомоги;

- оплату видатків дитячих закладів – інтернатів та притулків для неповнолітніх;
- оплату видатків будинків – інтернатів для людей похилого віку та інвалідів;
- фінансування молодіжних програм та інших заходів і закладів у галузі соціальної політики.

4. ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Пенсійна система виникла більше 100 років тому, а до цього матеріальне забезпечення людей похилого віку у всьому світі покладалось на сім'ю. Тим, хто не мав заощаджень, залишалось надіятися лише на допомогу церкви або інші опікунські заклади.

Пенсійне забезпечення, як один із видів соціального страхування, виникло в результаті зміни економічної функції сім'ї. У кінці XVIII – на початку XIX століття, коли після промислового перевороту почало швидко розвиватися промислове виробництво й були створені великі підприємства з найманою працею, трансформувалась економічна роль сім'ї і її демографічний склад. Так звана «складна сім'я», котра складалась із трьох поколінь, розпалася на дві частини, і люди похилого віку стали жити окремо від своїх дітей і онуків. Міграція із сіл в міста також сприяла розпаду традиційної сім'ї. Внаслідок цього у людей похилого віку з'явилась потреба в суспільній підтримці, оскільки сім'я перестала виконувати цю функцію. Гарантоване державою пенсійне страхування виникло в результаті боротьби робітників за свої права, котрі поставили однією із вимог перенесення частини відповідальності за забезпечення старості з робітника на роботодавця. Крім того, вимагалось законодавче закріплення обов'язковості внесків до страхових фондів, бо молодим людям не властива турбота про свою старість.

Важливим етапом в історії розвитку пенсійного забезпечення було введення в 1889 році німецьким урядом, на чолі якого стояв канцлер Бісмарк, обов'язкового пенсійного страхування, котре гарантувало пенсійне забезпечення за віком усім працюючим за наймом. У подальшому на розповсюдження й розвиток соціального страхування великий вплив мала створена в 1919 році в рамках Версальської угоди Міжнародна організація праці.

У сучасному світі держава гарантує пенсійне забезпечення як тих, хто має достатній стаж роботи (через законодавчо закріплену обов'язковість пенсійного страхування), так і тих, хто такого стажу не має (ім надаються так звані соціальні пенсії, що фінансуються із державного бюджету, бо вони не мають страхової природи).

Дохід у пенсійних системах гарантується накопиченням певних фінансових коштів. Спосіб фінансового забезпечення пенсійних виплат є принциповим моментом, який відрізняє одну пенсійну систему від іншої.

У класичному виді пенсії за віком мають в своїй основі довгостроковий

контракт між активним населенням і тими, хто в силу похилого віку не може більше працювати, але в минулому через виплату страхових внесків матеріально підтримував людей похилого віку. Системи, побудовані за класичним принципом страхування, передбачають відрахування внесків до пенсійного фонду на протязі всього трудового віку. Першою умовою для призначення пенсій є наявність трудового стажу, що дорівнює періоду сплати внесків до фонду пенсійного страхування. Другою умовою призначення пенсій є досягнення пенсійного віку. Пенсійний вік у більшості західноєвропейських країн дорівнює 65–67 рокам, як для чоловіків, так і для жінок.

У системі пенсійного забезпечення розрізняють *основні й додаткові пенсії*.

Основні пенсії є обов'язковими, їх гарантом виступає держава. Обов'язком держави є також індексація пенсій відповідно до темпів інфляції, а також збереження певних пропорцій між середньою заробітною платою трудівників і середньою пенсією, щоб не допустити відносного збідніння пенсіонерів.

Додаткові професійні та приватні пенсійні схеми будуються, як правило, на принципах капіталізації внесків і персоніфікації пенсійних рахунків. На внески в пенсійний фонд роботодавців і працівників нараховуються проценти на протязі трудового стажу застрахованого. При цьому заздалегідь встановлюється розмір пенсії і відповідна йому норма відрахувань від заробітку з урахуванням проценту збільшення пенсії внаслідок капіталізації внесків. Такі системи не користуються державними фінансовими гарантіями, не індексують пенсії залежно від рівня інфляції, а лише нараховують проценти на пенсійні внески завдяки вигідному їх інвестуванню. Найбільш захищеним від ризиків, хоча й менш прибутковим, є інвестування в державні цінні папери.

Така система пенсійного забезпечення не тільки вирішує проблему захисту непрацездатного населення від бідності, але й надає можливість працездатним власною працею забезпечити собі матеріальну незалежність після втрати працездатності.

Громадяни України отримують такі види пенсій: трудові, за віком, у разі втрати годувальника, за вислугу років, соціальні пенсії. Право на трудові пенсії мають особи, які займалися суспільно-корисною працею. Соціальні пенсії призначаються непрацюючим громадянам, крім інвалідів з дитинства, за відсутністю права на трудову пенсію.

Пенсії у зв'язку з інвалідністю виплачуються при стійкій втраті працездатності після закінчення терміну виплати допомоги у разі тимчасової непрацездатності.

Пенсії у разі втрати годувальника призначаються, головним чином, вдовам і сиротам.

Пенсійне забезпечення в Україні регулюється Законом України про пенсійне забезпечення, а також дванадцятьма іншими законодавчими актами, котрі регулюють питання пенсійного забезпечення різних категорій

населення. Окремі категорії працівників мають право на пенсію за вислугу років.

5. СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ПЕРЕРОЗПОДІЛ ПРИБУТКІВ

В Україні система соціального страхування включає такі види:

- в разі тимчасової втрати працездатності;
- в разі безробіття;
- медичне обслуговування.

З метою упорядкування системи соціального страхування та ефективного використання коштів створюються відповідні соціальні фонди, до яких належить Фонд соціального страхування є найбільшим за обсягами коштів і напрямками фінансування. Основними джерелами фонду є: єдиний збір на обов'язкове соціальне страхування; добровільні внески підприємств, організацій, установ, інші надходження. Кошти Фонду соціального страхування використовуються таким чином:

- виплата застрахованим допомоги з тимчасової непрацездатності, вагітності і пологах, при народженні дитини, а також на поховання;
- фінансування санаторно-курортного лікування, оздоровлення працюючих та членів їх сімей;
- фінансування дитячих оздоровчих таборів, студентських оздоровчо-спортивних таборів і позашкільне обслуговування, часткове утримання санаторіїв-профілакторіїв, що перебувають у віданні професійних спілок;
- покриття витрат Фонду, пов'язаних із здійсненням обов'язкового державного соціального страхування.

Допомога з причин тимчасової втрати працездатності виплачується застрахованим на основі лікарняних листків, що видаються лікувальними установами працюючим робітникам і службовцям. Розмір допомоги залежить від кількості днів непрацездатності, середньої заробітної плати (доходу), причин втрати працездатності.

Допомога за вагітністю і пологами виплачується застрахованим на час дородової й післяродової відпустки, виходячи з середньоденної заробітної плати.

Допомога на поховання громадянина за рахунок Фонду державного соціального страхування виплачується сім'ї померлого або особі, яка здійснила поховання у разі смерті громадянина, що перебуває в трудових відносинах, у розмірі, встановленому законодавством. У разі смерті пенсіонера допомога призначається за рахунок коштів, з яких виплачувалась пенсія, при смерті безробітного – за рахунок Державного фонду сприяння зайнятості населення.

Медичне страхування є формою соціального захисту інтересів населення, яка пов'язана з компенсацією витрат громадян на медичну допомогу.

Соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок

Чорнобильської катастрофи, забезпечується шляхом надання потерпілим різного виду компенсацій і пільг. Види й розмір компенсацій і пільг залежать від категорій, до яких віднесені потерпілі. Встановлено чотири таких категорії.

Для соціального захисту самотніх громадян похилого віку, які за висновком медичних установ потребують стороннього догляду, частково або повністю втратили здатність до самообслуговування, створені територіальні центри й відділення соціальної допомоги на дому.

6. ДЕРЖАВНА ДОПОМОГА СІМ'ЯМ З ДІТЬМИ І СІМЕЙНА ПОЛІТИКА

За умов ринкової економіки держава зобов'язана гарантувати належний рівень матеріальної підтримки сімей з дітьми, стимулювати підвищення рівня народжуваності.

Багато сучасних програм винагород на дітей і підтримки материнства виходить із концепції *допомоги багатосімейним*, підтримки сімейного прибутку в економічно важкі часи та допомоги сім'ям з дітьми політики. На протязі останніх двох десятиліть в деяких розвинених країнах світу була впроваджена система негативного оподаткування як засіб досягнення цільового перерозподілу прибутку.

Державні органи соціального захисту населення призначають і виплачують такі види соціальної допомоги:

- за вагітністю і пологами жінкам, звільненим з роботи у зв'язку з ліквідацією підприємства, установи, організації;
- одноразову допомогу при народженні дитини непрацюючим батькам;
- для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку;
- грошові допомоги непрацюючим матерям (батькам), зайнятим доглядом трьох і більше дітей віком до 16 років;
- для догляду за дитиною-інвалідом;
- на дітей віком до 16 років (учнів – до 18 років) непрацюючим батькам;
- на дітей одиноким матерям;
- на дітей військовослужбовців строкової служби;
- тимчасову допомогу на неповнолітніх дітей, батьки яких ухиляються від сплати аліментів.

Державна допомога сім'ям з дітьми може надаватися за рахунок Фонду соціального страхування України, Пенсійного фонду України, і благодійних фондів, коштів державного та місцевих бюджетів та інших джерел у порядку, визначеному законодавством.

7. ПОРЯДОК ФІНАНСУВАННЯ ОСВІТИ

Стаття 55 Конституції України встановлює, що в Україні кожен має

право на освіту. При цьому повна загальна середня освіта є обов'язковою.

За Конституцією держава забезпечує доступність і безплатність дошкільної, повної середньої, професійно-технічної, вищої освіти у державних і комунальних навчальних закладах.

Разом з тим в умовах переходу до ринкових відносин значно змінюються умови фінансування освіти. На сучасному етапі фінансування освіти та професійної підготовки кадрів характеризується все більшою диверсифікацією джерел. Можливості держави по забезпеченню фінансування освіти не безмежні і не завжди є адекватними тому рівню, який об'єктивно необхідний суспільству. Тому з'являється все більше й більше недержавних закладів освіти, які не отримують державних асигнувань.

Фінансування державою закладів освіти може здійснюватися з різних принципових позицій. Так державні і комунальні заклади освіти, поряд з бюджетними коштами на покриття своїх видатків, активно використовують приватні джерела фінансування. Загальна середня освіта фінансується, як правило, з місцевих бюджетів. Середня спеціальна освіта здебільшого фінансується із державного бюджету, технікуми й професійно-технічні училища, що підпорядковані безпосередньо тим чи іншим міністерствам і відомствам, можуть фінансуватися за рахунок відомчих коштів. Окремі технікуми й училища, що знаходяться у підпорядкуванні того чи іншого органу місцевого самоврядування, – з місцевих бюджетів.

Система вищої освіти в Україні зараз включає такі групи закладів:

- першого і другого рівнів акредитації: коледжі, технікуми, інститути;
- третього і четвертого рівнів акредитації: інститути, університети, академії.

Міністерство освіти і науки України спільно з центральними органами державної влади визначає норми і нормативи утримання державних навчально-виховних установ, організує збирання й аналіз державної та відомчої статистичної і бухгалтерської звітності.

Процес державного фінансування освіти може розрізнятися залежно від: комбінації централізованих і місцевих джерел фінансування, типів повноважень по використанню фінансових ресурсів, формул та умов розподілу фінансових ресурсів навчальним закладам.

Фінансування державою закладів системи освіти набуває в сучасному світі різноманітних форм. Воно може здійснюватися у вигляді: 1) прямого фінансування (з одного або декількох рівнів державного управління) на основі нормативів; 2) додаткових асигнувань на окремі програми, заходи тощо (наприклад, програми підтримки кращих студентів); 3) додаткових видатків з місцевих (або державних) бюджетів, встановлених виходячи з місцевих можливостей чи потреб; 4) фінансування таких специфічних програм, як кредитування навчання або ваучерна освіта.

8. ФІНАНСУВАННЯ ВИТРАТ НА КУЛЬТУРУ ТА МИСТЕЦТВО

Відповідно до функціональної структури видатків на культуру та

мистецтво до них відносяться витрати на школи естетичного виховання дітей, бібліотеки, музеї, палаци і будинки культури, театри, філармонії, телебачення і радіомовлення, заповідники, клуби, заклади кінематографії, архівна справа, книговидавання, засоби масової інформації, творчі спілки та інші культурно-освітні заклади.

Соціально-культурні установи, крім коштів, які вони отримують із місцевих і Державного бюджету, мають право використовувати на свої потреби комерційні джерела.

При фінансуванні закладів культури розпорядниками бюджетних коштів є Міністр культури України, міністри та керівники державних комітетів та відомств України, а також Автономної Республіки Крим, у підпорядкуванні яких вони знаходяться. Розпорядниками коштів, що виділяються із місцевих бюджетів, є керівники відповідних закладів, підприємств і організацій. Згідно зі статтею 23 "Основ законодавства про культуру в Україні" розмір асигнувань за кожною статтею кошторису видатків встановлюється відповідно до встановлених норм і нормативів.

Установи культури можуть здійснювати свою фінансову діяльність як на основі кошторисного фінансування, так і шляхом надання платних послуг. Із державного бюджету на основі кошторисів фінансуються ті із них, які не мають реальних можливостей заробляти гроші і послуги яких повинні мати загальнодоступний характер: бібліотеки, музеї, заповідники.

9. ФІНАНСУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я, ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

Право кожного в Україні на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування встановлено 49 статтею Конституції України. Конституцією також закріплено, що медична допомога в державних і комунальних закладах охорони здоров'я надається безплатно, а держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності, дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя.

Фінансування медичних закладів проводиться за рахунок державного й місцевих бюджетів за такими напрямками бюджетної класифікації:

- лікарні, поліклініки та амбулаторії;
- територіальні медичні об'єднання та фельдшерсько-акушерські пункти;
- станції швидкої та невідкладної допомоги і переливання крові;
- санаторії для хворих туберкульозом;
- інші заходи з охорони здоров'я.

Будівництво об'єктів охорони здоров'я здійснюється як за рахунок бюджетних коштів, так із використанням коштів соціального розвитку підприємств.

Обсяг фінансування за державним та місцевими бюджетами на утримання лікарень визначається за економічними нормами та нормативами, виходячи з чисельності лікарняних ліжок за профілем захворювань. За цими нормативами визначається необхідна кількість лікарів, чисельність

середнього та молодшого обслуговуючого персоналу, фонди заробітної плати, витрати на медикаменти й на харчування. У поліклініках кількість медичного персоналу встановлюється на основі даних про чисельність населення на території, яка обслуговується; у сільській місцевості – на кожен населений пункт.

Кошторисне фінансування медичних закладів ґрунтується на таких показниках:

- по стаціонару – кількість ліжок і ліжко-днів;
- по поліклінікам – число лікарняних відвідувань

За рахунок коштів місцевих бюджетів утримуються апарати управління фізкультурою і спортом при виконках місцевого самоврядування. До організації заходів з фізичного виховання, проведення змагань місцевого значення залучаються кошти профспілок, підприємств, фондів соціального розвитку, а також спонсорська допомога комерційних структур